

БІДНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

© 2017 ПЧЕЛЯНСЬКА Г. О.

УДК 338.439 (477):364.22

Пчелянська Г. О. Бідність населення та її вплив на формування продовольчої безпеки

Цілями статті є вивчення причин виникнення бідності, її негативних проявів, виявлення наслідків бідності та визначення їх впливу на продовольчу безпеку, а також пошук шляхів її подолання. Визначено, що структурними причинами бідності вважаються загальні макроекономічні та політичні умови життя населення. Індивідуальний підхід передбачає, що на бідність людини впливають як суб'єктивні (сім'я, освіта, кваліфікація, наявність роботи чи втрата), так і інституційні чинники. Автором охарактеризовано економічні, соціальні та політичні наслідки бідності та їх вплив на продовольчу безпеку. Проаналізовано вплив структурних факторів на рівень бідності в Україні. Досліджено рівень бідності в різних категоріях домогосподарств, а саме: в домогосподарствах у сільській та міській місцевостях, з дітьми та без. Доведено, що рівень бідності впливає на формування продовольчої безпеки домогосподарств. Запропоновані основні напрями подолання бідності та поліпшення формування продовольчої безпеки.

Ключові слова: бідність, голод, недоїдання, інституційні чинники, домогосподарство, продовольча безпека.

Рис.: 2. Табл.: 2. Бібл.: 10.

Пчелянська Галина Олегівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту, Вінницький національний аграрний університет (вул. Сонячна, 3, Вінниця, 21008, Україна)

E-mail: galina.vnau@gmail.com

УДК 338.439 (477):364.22

UDC 338.439 (477):364.22

Пчелянская Г. О. Бедность населения и ее влияние на формирование продовольственной безопасности

Pchelianska H. O. The Poverty of Population and its Impact on Formation of Food Security

Целями статьи являются изучение причин возникновения бедности, ее негативных проявлений, выявление последствий бедности и определение их влияния на продовольственную безопасность, а также поиск путей ее преодоления. Определено, что структурными причинами бедности считаются общие макроекономические и политические условия жизни населения. Индивидуальный подход предполагает, что на бедность человека влияют как субъективные (семья, образование, квалификация, наличие работы или ее отсутствие), так и институциональные факторы. Автором охарактеризованы экономические, социальные и политические последствия бедности и их влияние на продовольственную безопасность. Проанализировано влияние структурных факторов на уровень бедности в Украине. Исследован уровень бедности в разных категориях домохозяйств, а именно: в домохозяйствах в сельской и городской местностях, с детьми и без. Доказано, что уровень бедности влияет на формирование продовольственной безопасности домохозяйств. Предложены основные направления преодоления бедности и улучшения формирования продовольственной безопасности.

The article is aimed at studying the causes of poverty, its negative manifestations, identifying the impact of poverty, determining its impact on food security, and finding ways to overcome it. It has been determined that the structural causes of poverty are considered to be the general macroeconomic and political living conditions of population. The individual approach implies that human poverty is influenced by both the subjective (family, education, skills, job availability or absence) and the institutional factors. The author characterizes the economic, social, and political consequences of poverty, their impact on food security. The impact of structural factors on the level of poverty in Ukraine was analyzed. The article explores the level of poverty in different categories of households, i.e.: households in rural and urban areas, with and without children. It has been proven that the level of poverty affects the formation of household food security. The main directions for overcoming poverty and improving food security have been proposed.

Keywords: poverty, hunger, malnutrition, institutional factors, household, food security.

Fig.: 2. Tbl.: 2. Bibl.: 10.

Ключевые слова: бедность, голод, недоедание, институциональные факторы, домохозяйство, продовольственная безопасность.

Рис.: 2. Табл.: 2. Библ.: 10.

Пчелянская Галина Олегівна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры аграрного менеджмента, Винницкий национальный аграрный университет (ул. Солнечная, 3, Винница, 21008, Украина)

E-mail: galina.vnau@gmail.com

Pchelianska Halyna O. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Agricultural Management, Vinnytsia National Agrarian University (3 Soniachna Str., Vinnytsia, 21008, Ukraine)

E-mail: galina.vnau@gmail.com

Складна економічна ситуація в Україні, що склалася внаслідок збройних дій на сході країни, недостатніх темпів здійснення внутрішніх реформ, спричинює вагомий вплив на рівень життя населення. Окрім того, вплив таких факторів, як нестабільність банківської системи, несприятливий інвестиційний клімат, знецінення національної валюти, проведення антитерористичної операції, вимушене переселення населення і, як наслідок, втрата ним майна та стабільного джерела доходів, зумовив необхідність більш детального вивчення проблеми бідності в країні. Логічно вважати, що зниження рівня життя населення призводить до його збідніння внаслідок зменшення та недоотримання доходів. Бідність, своєю чергою, зумовлює зміну структури видатків, наслідком якої може стати недоїдання та голод. Таким чином, буде відбуватися значне погіршен-

ня продовольчої безпеки як окремого домогосподарства, так і країни в цілому, що й зумовлює актуальність обраного дослідження.

Метою статті є вивчення причин виникнення бідності, її негативних проявів, таких як недоїдання і голод, виявлення наслідків бідності та визначення їх впливу на продовольчу безпеку, а також пошук шляхів її подолання.

На проблемах бідності, голоду, недоїдання у своїх працях робили акцент Л. Біглі, А. Сен, Ф. Кене, Д. Фостер, С. Сет, М. Локшин, З. Саджая, Дж. Ст. Мілль, Т. Р. Мальтус О. Б. та інші вчені, проте вплив зазначених негативних явищ на формування продовольчої безпеки залишається недостатньо висвітленим у науковій літературі.

У дослідженні Д. Фостера, С. Сета, М. Локшина та З. Саджая «Єдиний підхід до вимірювання бідності та нерівності», здійсненому під егідою Світового бан-

ку, бідність визначається як неможливість обирати ті ресурси, які наразі є життєво необхідними, а також відсутність свободи бути тим, ким хочеш, або робити те, що хочеш [1].

Леонард Біглі у своїй праці «Індивідуальні та структурні пояснення бідності» пропонує два підходи до тлумачення бідності: індивідуальний та структурний. Індивідуальний підхід припускає, що бідність виникає внаслідок втрати роботи, низької кваліфікації, расової та релігійної дискримінації, а також залежить від соціально-демографічних характеристик сім'ї особи: вік вступу до шлюбу, розмір сім'ї, повна чи неповна сім'я. Причинами структурної бідності виступають класова система, макроекономічна політика, структурні зрушення в економіці, виборча система [2]. Своєю чергою, Девід Брейді також підтримує теорію про структурну та індивідуальну природу бідності та визначає, що «найвагоміше на рівень бідності чинитимуть вплив п'ять факторів: зайнятість населення в промисловому виробництві, зайнятість в сільському господарстві, частка працюючих жінок серед зайнятих, кількість людей літнього віку, а також кількість дітей на утриманні самотньої працюючої матері» [3]. Ми також поділяємо думку даного автора стосовно того, що загальноекономічна ситуація в країні визначатиме рівень доходів її громадян. Якщо ситуація сприятлива і відбувається економічне зростання, що супроводжується збільшенням попиту на ринку праці, то буде зменшуватися рівень безробіття, і, відповідно, як наслідок слід очікувати зростання доходів і зменшення бідності населення. Проте, окрім суто економічних факторів, на рівень бідності мають вплив такі інституційні чинники: власність та її перерозподіл у країні, соціальна відповідальність бізнесу, забезпечення дотримання законодавства, рівень корупції, політичні та соціальні права та свободи громадян та інші.

Неминучим результатом бідності за визначенням Світового банку є:

- ★ відсутність необхідних ресурсів для придбання товарів та послуг для задоволення основних життєвих потреб;
- ★ висока захворюваність та рання смерть;
- ★ низький рівень грамотності й освіти, які унеможливають забезпечення задовільного рівня життя та обмежують розуміння світу і самого себе;
- ★ житлові умови, що наражають на небезпеку фізичне і психічне здоров'я;
- ★ шкідливі та небезпечні для життя та здоров'я умови праці;
- ★ виражена відсутність гідності, відсутність поваги з боку інших;
- ★ виключення із суспільного життя [4].

Махмудов Х. З., Бурлака О. А. та Бурлака О. П. визначили, що бідність в Україні має такі національні характеристики:

- ★ низький рівень життя населення в цілому;
- ★ поширення бідності серед працюючих громадян;
- ★ значне майнове розшарування населення;

- ★ висока питома вага людей, що відносять себе до бідних [5].

Таким чином, головним наслідком бідності виступає зниження рівня життя людини, а отже, неможливість задовольнити свої життєві потреби через відсутність змоги придбати необхідні товари та послуги, серед яких провідне місце посідають продукти харчування (рис. 1). Голод і недоїдання слід вважати одним із більш негативних наслідків бідності.

Нобелівський лауреат з економіки 1998 р. Амація Сен трактує голод як неможливість для певної групи людей мати (отримати) достатню кількість продовольства для власного споживання, при цьому це зовсім не означає, що їжі недостатньо. Недостатня кількість продовольства є лише однією з багатьох причин голоду [6]. Отже, сучасний рівень розвитку світових продуктивних сил і виробничих відносин дає можливість виробити достатню та різноманітну кількість продовольства, що здатна задовольнити потреби населення в продуктах харчування, проте головною проблемою сучасного світу є фінансова неспроможність незаможних людей їх придбати. Таким чином, економічні наслідки бідності мають прямий вплив на стан продовольчої безпеки.

Не менш вагомий вплив на формування продовольчої безпеки мають соціальні та політичні наслідки бідності. Бідність населення унеможливає доступ до якісної медицини та якісної платної освіти (курси, друга вища освіта, підвищення кваліфікації та навчання), що зумовлює скорочення кількості кваліфікованих кадрів, результатами праці яких є продукти харчування. Таким чином, одним із наслідків бідності є погіршення трудового потенціалу як важливого складника виробничого потенціалу країни. Тобто, якщо в країні буде суттєвий відсоток бідного населення і ця тенденція буде зберігатися протягом тривалого часу, то неминучим наслідком стане як зменшення чисельності трудових ресурсів (через міграцію, хвороби та смерть), так і погіршення його освітньо-кваліфікаційних характеристик.

Політична індіферентність бідних людей, наслідком якої може бути небажання брати участь у виборчому процесі та обирати до органів влади кандидатів, які захищали їх права не тільки як громадянина і людини, але і як споживача продуктів харчування, лобювали б виробництво якісних та екологічних продуктів харчування, спричиняє погіршення продовольчого забезпечення. Таким чином, бідність залишається суттєвим чинником, що гальмує процес формування продовольчої безпеки.

Зважаючи на вищесказане, визначальна роль у подоланні бідності має належати державі як соціально-політичному інституту, що здійснює регулювання життя суспільства, захищає та підтримує його соціальну, економічну та політичну структури. Саме тому в Україні одним із головних завдань держави є соціальний захист її громадян і недопущення бідності, недоїдання та голоду. Стаття 48 Конституції України гарантує, що кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло [7]. Стратегія подолання бідності, прийнята ще у 2001 р. [8], визначає бідність як неможливість унаслідок нестачі ко-

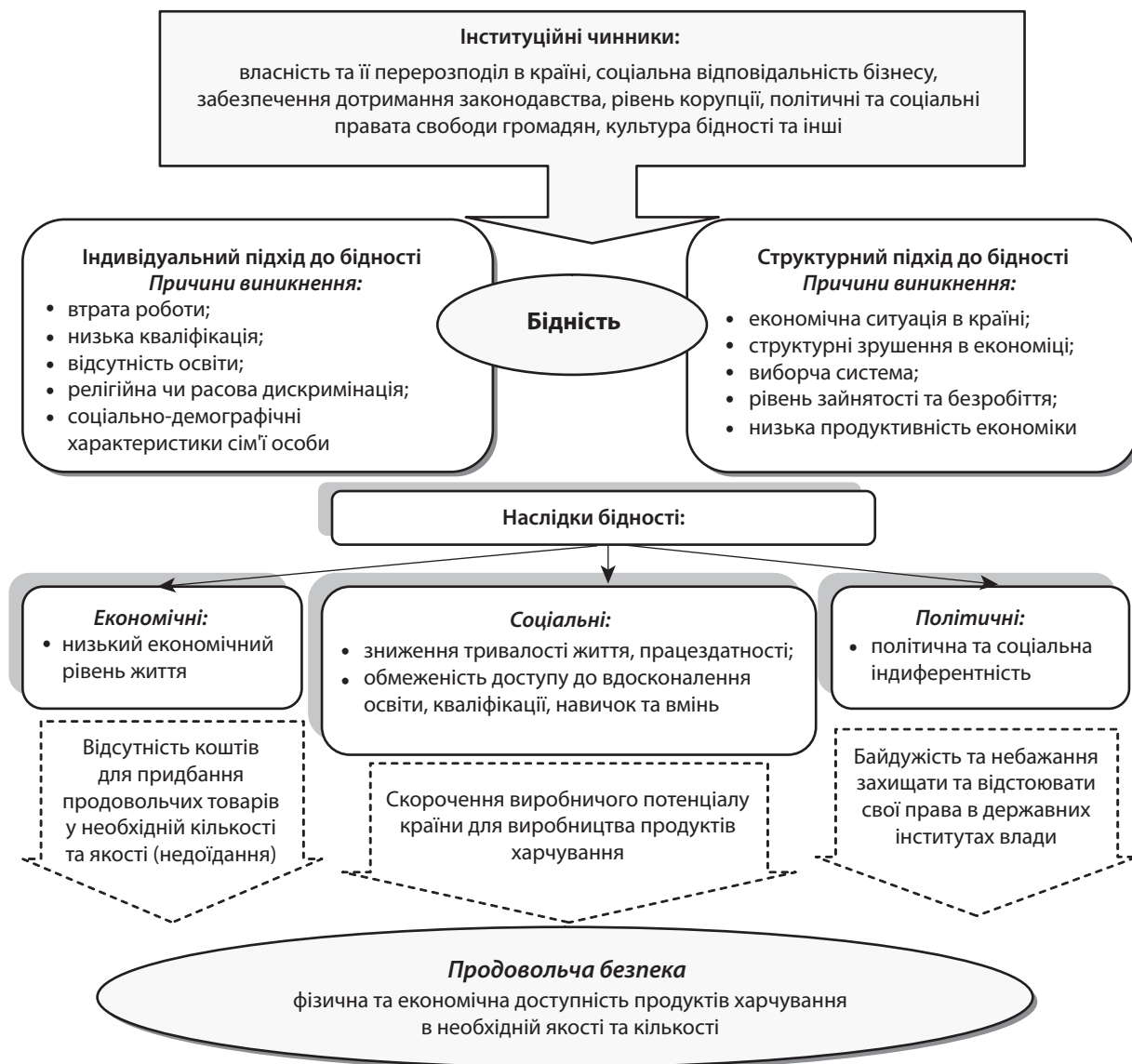

Рис. 1. Концептуальна модель впливу бідності на продовольчу безпеку

штів підтримувати спосіб життя, притаманний конкретному суспільству в конкретний період часу.

Указ Президента України «Про невідкладні заходи з подолання бідності» [9] формулює, що бідність є однією з найболючіших проблем суспільства, від якої страждає значна частина населення України, насамперед сім'ї з дітьми, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, безробітні, інваліди, пенсіонери, бездомні громадяни, безпритульні діти, та яка суттєво обмежує можливості людського розвитку, породжує масштабні соціальні конфлікти, становить загрозу єдності суспільства та національній безпеці України, відповідно до частини другої статті 102, пункту 1 частини першої статті 106 Конституції України. Також даний указ визначає подолання бідності, перш за все її найгостріших проявів, найважливішим пріоритетом у здійсненні реформ в Україні – соціальної державі, яка має на меті впровадження європейських стандартів життя.

Розглянемо вплив структурних факторів на рівень бідності в Україні. Деякі позитивні зрушення в еконо-

мічному розвитку країни порівняно з 2014 р. не спричинили суттєвого покращення життя громадян, а навпаки, лише загострили процес зубожіння населення. Так, незважаючи на зростання ВВП на 8,9% та індексу реальної заробітної плати на 20,0% порівно з 2014 р., рівень бідності зріс на 2,3% (табл. 1).

Рівень бідності розраховується Світовим банком і передбачає, що бідними вважають осіб, витрати яких складають менше 5 доларів США на день. Помірна бідність розраховується Світовим банком за національною методологією. Негативним явищем в Україні є бідність працюючого населення, адже рівень отримуваної заробітної плати не дозволяє задовольнити основні потреби людини. Крім того, високими залишаються рівень безробіття, який у 2016 р. склав 9,3%, та індекс інфляції, що хоча і зменшився за 2014–2016 рр. на 12,5%, проте продовжує скорочувати реальні доходи та заощадження громадян.

Вплив деяких структурних факторів на бідність в Україні, %

Показник	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Відхилення, +/-2016 р. до 2014 р.
Зростання ВВП	-6,6	-9,8	2,3	8,9
Рівень безробіття	9,7	9,1	9,3	-0,4
Індекс інфляції	124,9	143,3	112,4	-12,5
Індекс реальної заробітної плати	86,5	90,1	106,5	20,0
Помірна бідність	15	22	21*	6
Рівень бідності	3,3	5,8	5,6*	2,3

Примітка: * – попередні дані Світового банку.

За даними Державної служби статистики України, у 2015 р. частка населення із середньодушовими доходами нижче розміру прожиткового мінімуму в середньому за місяць зменшилася порівняно з 2014 р. на 2,2% і склала 6% (розмір прожиткового мінімуму за цей період зріс на 4%). Середньодушові доходи домогосподарств у 2015 р. порівняно з попереднім роком зростали меншими темпами, ніж індекс споживчих цін за цей період: відповідно 114% проти 148,7%. Межа бідності досягла рівня 1560 грн середньому на одну особу на місяць і збільшилася порівняно з попереднім роком в 1,2 разу [10].

Рівень відносної бідності у 2015 р. склав 22,9% і скоротився порівняно з 2014 р. на 0,5% (рис. 2).

Домогосподарства в сільській місцевості потерпали від бідності значно сильніше, ніж в місті. Так, у 2015 р. рівень відносної бідності в сільських домогосподарствах становив 27,9%, що на 7,6% вище, ніж у міських. На рівень бідності впливали як структурні, так і індивідуальні фактори. Так, безробіття хоча б одного члена

домогосподарства призвело до того, що рівень відносної бідності став на 8,1% вищим за середнє значення по всіх домогосподарствах країни. Не менш вагомий вплив на рівень бідності мали і соціально-демографічні характеристики сім'ї особи, зокрема кількість дітей, що перебували на утриманні. Відносна бідність домогосподарств з дітьми до трьох років у 2015 р. складала 34,0%, що на 11,1% більше, ніж у середньому по країні. Найвищий рівень відносної бідності спостерігався в домогосподарств з трьома та більше дітьми – 48,9%.

З метою аналізу якості життя населення Державний комітет статистики України у жовтні 2015 р. провів модульне опитування 9,1 тис. домогосподарств, які брали участь у вибіркового обстеженні умов життя, щодо їхніх доходів та споживчих можливостей [10].

До категорії бідних за умовами життя у 2015 р. були віднесені домогосподарства, які мають 10 і більше ознак позбавлення із 33 ознак. Базовий список позбавлень (депривацій) був визначений Держстатом за участю фахівців Інституту демографії та соціальних дослі-

Рис. 2. Рівень відносної бідності, %

джені ім. М. В. Птухи Національної академії наук України за даними опитування у жовтні 2007 р. (18 ознак). З метою гармонізації з програмою Європейського обстеження доходів та умов життя (EU-SILC), починаючи з 2013 р., список був доповнений 6 новими, а з 2015 р. – 9 новими ознаками. За цим критерієм були бідними 22% домогосподарств. Бідність за умовами життя за критерієм 10 ознак позбавлень була найбільш поширена в багатодітних та сільських домогосподарствах. Так, серед багатодітних домогосподарств 43% мали 10 та більше ознак депривації, що, відповідно, у 2 рази більше, ніж у домогосподарствах без дітей та в домогосподарствах з однією дитиною [10].

З результатом дослідження, у 2015 р. серед бідних домогосподарств, визначених за монетарною національною межею, 36% були одночасно бідними за умовами життя, тобто мали 10 та більше ознак позбавлення. Серед бідних за умовами життя третина домогосподарств були бідними і за монетарним критерієм. Слід зазначити, що потерпало від обох форм бід-

ності (монетарної та за умовами життя за критерієм 10 ознак позбавлень) 7% домогосподарств України [10].

У 2015 р. 11,3% домогосподарств потерпали від недостатності коштів для придбання необхідних недорогих продуктів харчування, порівняно з 4,9% у 2013 р. У 2015 р. 29,6% домогосподарств порівняно з 17,0% у 2013 р. потерпали від неможливості споживати страви з м'яса, курятини, риби (або з їх вегетаріанським еквівалентом) через день [10].

Отже, економічна ситуація в країні продовжує негативно впливати на якість життя громадян та їх можливість купувати продукти харчування, які б повністю задовольняли їх потреби. На підтвердження цього розглянемо зміну енергетичної цінності та вмісту поживних речовин у спожитих у домогосподарствах продуктах харчування (табл. 2).

У 2015 р. енергетична цінність продуктів, спожитих в усіх домогосподарствах, складала 3030 ккал, що на 206 ккал менше, ніж у 2014 р. Харчування населення в сільській місцевості було значно калорійнішим за рахунок споживання продуктів, вирощених у власному госпо-

Таблиця 2

Енергетична цінність і вміст поживних речовин у спожитих у домогосподарствах продуктах харчування

(у середньому за добу в розрахунку на одну особу)

Показник	2014 р.				2015 р.			
	Енергетична цінність, ккал	Білки, г	Жири, г	Вуглеводи, г	Енергетична цінність, ккал	Білки, г	Жири, г	Вуглеводи, г
Усі домогосподарства	3236	90	146	398	3030	84	136	374
Домогосподарства, які проживають:								
у міських поселеннях	3099	87	145	367	2896	82	135	345
у сільській місцевості	3495	95	147	457	3290	89	139	430
Домогосподарства з дітьми	2729	76	121	338	2584	72	116	318
Домогосподарства, у складі яких є діти, які не мають одного чи обох батьків	2860	80	128	353	2764	77	124	340
Домогосподарства без дітей	3815	105	174	468	3523	97	159	435
Домогосподарства, у складі яких є молоді сім'ї	2678	76	119	330	2474	70	111	304
Домогосподарства з розміром середньодушових еквівалентних загальних доходів у місяць, грн:								
до 480,0	2273	65	99	289	2776	66	105	402
480,1–840,0	2250	60	94	296	2072	57	81	281
840,1–1200,0	2631	71	115	334	2265	61	97	291
1200,1–1560,0	2912	80	130	364	2711	73	119	343
1560,1–1920,0	3138	86	139	393	2795	76	126	345
1920,1–2280,0	3342	92	150	414	3030	83	136	375
2280,1–2640,0	3505	98	160	427	3140	87	140	391
2640,1–3000,0	3577	100	165	431	3203	90	144	396
3000,1–3360,0	3632	103	168	435	3439	98	156	420
3360,1–3720,0	3773	109	175	449	3488	99	161	418
понад 3720,0	3847	111	187	438	3404	100	159	400

дарстві. Харчування домогосподарств з дітьми у 2015 р. мало на 446 ккал меншу енергетичну цінність, ніж у середньому у всіх домогосподарствах і на 939 ккал меншу, ніж у домогосподарствах без дітей.

Якість харчування населення безпосередньо залежить від рівня його доходів. Так, зі зростанням середньодушових загальних доходів у місяць спостерігається як зростання калорійності добового раціону, так і зміна співвідношення поживних речовин у ньому. Тобто чим вищий рівень доходів, тим більше споживається білків та жирів, а вуглеводів, навпаки, менше. Це зумовлено тим, що продукти харчування з високим вмістом білку та жиру (м'ясо і м'ясопродукти, риба, яйця, молоко і молочні продукти, тваринні та рослинні жири) стають економічно недоступними через їх високу ціну на споживчому ринку. Тоді як продукти харчування з високим вмістом вуглеводів (хліб та хлібобулочні вироби, картопля, макаронні вироби, крупи) через низьку ціну стають основним джерелом харчування.

ВИСНОВКИ

Таким чином, нам вдалося визначити, що бідність населення складає вагомий загрозу для формування продовольчої безпеки. Основна загроза полягає в тому, що бідність унеможливає економічну доступність продовольчих товарів, необхідних для підтримання збалансованого харчування. Відбувається заміщення більш дорогих продуктів харчування, що містять білки і жири, на більш дешеві вуглеводи і жири. Окрім того, бідність призводить до зменшення фізичної доступності якісних продуктів харчування через погіршення відтворення виробничого потенціалу. У зв'язку з цим, вагомим напрямом покращення продовольчої безпеки має стати подолання бідності населення, для чого має бути реалізована відповідна державна політика та проводитись реформи в медицині, освіті, сфері соціального захисту, зайнятості та на ринку праці, що покликані зменшити соціальну нерівність населення та забезпечити можливість доступу всіх громадян до якісної освіти та медицини, а також до безпечних умов праці за гідну винагороду. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Foster J. E., Seth S., Lokshin M., Sajaia Z. A Unified Approach to Measuring Poverty and Inequality: Theory and Practice. World Bank Publications. 2013. 324 p.
2. Beeghley L. Individual and Structural Explanations of Poverty. *Population Research and Policy Review*. 1988. Vol. 7. No. 3. P. 201–222.
3. Brady D. Rich Democracies, Poor People: How Politics Explain Poverty. Oxford: Oxford University Press, 2010. 268 p.
4. Poverty and Shared Prosperity 2016. Taking on Inequality. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/25078/9781464809583.pdf?sequence=24&isAllowed=y>
5. Махмудов Х. З., Бурлака О. А., Бурлака О. П. Проблеми бідності населення України та шляхи їх розв'язання. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/157.pdf>
6. Sen A. K. Poverty and Famines: An Essay of Entitlement and Deprivation. Oxford: Clarendon Press Oxford University Press, 1981. 266 p.

7. Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 08.12.2004 р. № 2222-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2222-15>

8. Указ Президента України «Про стратегію подолання бідності» від 15.08.2001 р. № № 637/2001. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/637/2001>

9. Указ Президента України «Про невідкладні заходи з подолання бідності» від 26.02.2010 р. № 274/2010. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/274/2010>

10. Соціально-економічне становище домогосподарств України у 2015 році (за даними вибіркового обстеження умов життя домогосподарств). Київ: Державна служба статистики України, 2016. 47 с.

REFERENCES

Beeghley, L. "Individual and Structural Explanations of Poverty". *Population Research and Policy Review*. Vol. 7, no. 3 (1988): 201-222.

Brady, D. *Rich Democracies, Poor People: How Politics Explain Poverty*. Oxford: Oxford University Press, 2010.

Foster, J. E. et al. *A Unified Approach to Measuring Poverty and Inequality: Theory and Practice*. World Bank Publications, 2013.

[Legal Act of Ukraine] (2004). <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2222-15>

[Legal Act of Ukraine] (2001). <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/637/2001>

[Legal Act of Ukraine] (2010). <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/274/2010>

Makhmudov, Kh. Z., Burlaka, O. A., and Burlaka, O. P. "Problemy bidnosti naselennia Ukrainy ta shliakhy yikh rozv'язannia" [Problems of poverty of the Ukrainian population and ways of their solution]. <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/2011/01/157.pdf>

"Poverty and Shared Prosperity 2016. Taking on Inequality". <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/25078/9781464809583.pdf?sequence=24&isAllowed=y>

Sen, A. K. *Poverty and Famines: An Essay of Entitlement and Deprivation*. Oxford: Clarendon Press Oxford University Press, 1981.

Sotsialno-ekonomichne stanovishche domohospodarstv Ukrainy u 2015 rotsi (za danymy vybirkovoho obstezhennia umov zhyttia domohospodarstv) [The socioeconomic situation of households in Ukraine in 2015 (according to a sample survey of living conditions of households)]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystryky Ukrainy, 2016.